

Земля світлячків (скорочено)

Віктор Близнець

*Віктор Близнець
Земля світлячків*

*Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Сиз ХХІІ, він же від роду Стовус, відчиняє двері свого знаменитого музею і запрошує вас у гості

Як тільки за лісом сідало сонце, сторож лісу дзвонив у дзвін, сповіщаючи лісових стовусів і тривусів, що пора прокидатися. Тоді в спальню Сиза ХІІ, Стовуса, влітала його зозуля. Сиз ХІІ був неперевершеним, найбільшим у світі колекціонером. Що він збирав і чим страшенно пишався, ми поки що залишимо в таємниці. Його спальня була завалена й закидана книгами, деякі були такі грубезні, що годі підняти. Крім книг, Сиз ХІІ любив ще поспати.

З усіма своїми родичами Сиз ХІІ належав до мирного лісового народу, а лісовий народ вдень спить, а вночі виходить на службу. Сиз ХІІ, отже, вдень спав, а вночі відкривав свій музей. Проте і в музеї, за книгою, він міг передрімнути краєм ока, хоч за древніми лісовими законами то був великий гріх. Про це знала тільки його добра сестра Мармусія, яка мала 97 років, але виглядала дуже добре. І щоб ніхто з лісових тривусів і стовусів не застав її брата сонним, Мармусія вішала на дверях табличку: "Скоро буду. Пішов у лісову академію. Сиз ХІІ". Але він спав лише у хвилини нудьги й затишку, коли в музеї не було ані жодного відвідувача і лежала перед ним на столику дуже товста і дуже вчена книга.

Зозуля з великим замилюванням дивилася на сонного Сиза: з-під теплої ковдри виглядали його коротенькі товсті ноги з червоними п'ятами. Зозуля прокувала дванадцять раз і попросила Сиза ХІІ прокидатися. Ще зовсім сонний, він вийшов на вулицю. Вибив люльку об пень, всипав навпомацки тютюну, підніс жарину. І тільки після першої затяжки геть прокинувся. Потім подмухав на вітрячок на дашку. Вітрячок закрутився і завів веселу пісню. У країні Довгих Озер почалося клопітливе, невсипуще лісове життя: професор Варсава, наймудріший серед стовусів і тривусів, той, який і на вчені ради приходив босий, зате носив аж три пари окулярів, вивчає зараз складні траєкторії польоту кульбабиних парашутиків; брат Хвороща поливає на грядках незрівнянні диньогоріхи і диньогарбузи; кремезний Вертутій з того боку озера запускає в дворі тисячі водяних і піщаних млинків.

Ніч вступила в свої повні лісові права. І скоро стовуси і тривуси підуть гуртами у

ліс, де збиратимуть гриби, старі діди-копачі біля Верхнього озера почистять замулені джерела, а молодші садитимуть над чистим озером верби й ялини.

Сиз погасив свою люльку і підійшов до ворітець. На його сходах одразу спалахнула сила-силенна ліхтариків. Дерев'яні сходи з вогнями вели далеко-далеко вниз, аж до озера, де стояв легенький човен і де любив посидіти з вудкою Сиз.

Будиночком Сиза був спляний давно могутній явір, тобто його корч. Над входними дверима було два ліхтарики, а ще вище – млинок, який подарував Сизу найближчий друг Вертутій. На дверях була табличка з написом: "Всесвітньо відомий музей світлячків доктора трутознавства і личинкознавства Сиза XII Стовуса. Вхід безкоштовний! Відвідини тільки вночі! Ласкаво просимо!"

Сиз відімкнув двері, а від Нижнього озера довгими дерев'яними сходами йшов його найкращий друг Вертутій зі своїм 12-літнім онуком Чубликом. Сиз помітив, що рудий кремезний Вертутій несе під пахвою якийсь чималий пакунок. Сиз зрадів, бо любив подарунки.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Сиз XII веде гостей в підземелля і показує свої найдорожчі скарби. "Коси русалок" і "Риба-мішкорот"

Сиз загукав сестрі відчиняти двері і зустрічати гостей. Вертутій вперше привів онука Чублика у музей і похвалився, що онук його – дуже мудре хлоп'я! – вчиться в Лунарії, в славнозвісній школі професора Варсави. Там вони з професором вивчають трав'яні парашутики. А вчора онук сам приплив до нього човном на канікули.

Сиз і гості почали спускатися у підземні галереї. Чублик, а він був лунарист першого класу, найкращий вихованець професора Варсави, тільки спочатку і то недовго тримався солідно. Але ці глибокі коридори, ці вологі блискучі стіни й стеля... Чублику ставало страшніше й цікавіше. Вони зайшли у перший зал, Чублик на дверях побачив напис: "Земляні світлячки-гнилички, трухляки, гриби, личинки та інші дива". Чублик побачив незвичайне сяйво: якесь волохате, якесь підсинене, підзеленене сяйво! Воно було молочне, фосфоричне, воно лилось на голову, на руки, на стіни, воно пронизувало Чублика наскрізь!

Сиз встромив люльку за пояс, вуси розпустив білим віялом і тепер аж притупцював коло Чублика, бо хлопець дуже захопився побаченням. У скляних шафах, поличках, ящиках на звичайних шматках дерев, кори, трухлявого коріння, пеньків були личинки багатьох світляків. Потім Сиз повів Чублика в другий зал, до жуків, які світилися. Якщо в першому залі сяйво спокійно лилося із стін, то тут в густій імлі блукало безліч маленьких вогників-ліхтариків. Вогники пурхали, літали, виписували кола й складні піруети. Сиз поклав Чублику на долоню жучка, що називався Іванів черев'ячок! Потім Сиз показав жука-ковалика Кокухо, аж з Амазонки, з тропічного лісу. У іншому темному печерному залі були дощові черв'яки, яких Сиз привіз з далеких країв і називав "Коси русалок". А ще в Сиза була всяка дрібнота: ногохвістки, рачки, багатоніжки. І всі світилися. В інших залах були риби, медузи, кальмари. У одній залі-печері стояли великі акваріуми. Чублик і дід Вертутій побачили дивну рибину зі

світлом на носі. Цим світлом вона приваблювала своїх жертв, і звалася риба-вудильник. А інша рибина світло мала прямо в роті. Був там і кальмар, що випускав у воду світло, а потім ховався у нього. Називався він Морський місяць.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Сиз XII знайомить нас з рідною сестрою Мармусією, замовляє три чашечки кави коро-хоро і висловлює кілька мудрих думок. Під кінець він обмінюється з Вертутієм цікавими подарунками

Вони пройшли у кімнатку-боковеньку і всілися в м'яких кріслах. Сиз погукав сестру Мармусію і попросив принести світлячкових мальків і гібридів, яких вони показують тільки найкращим гостям. А заодно попросив приготувати три чашечки кави коро-хоро.

Мармусія була висока, пряма, надзвичайно сухорлява стовусиха. Вона була вся в чорному, тільки білий комірець облягав її тонку шию. Та ще біле сріблясте волосся було гладенько зачесане назад. Говорили, що в молоді роки вона їздила в Юхландію, вчилася там в королівському коледжі і, мабуть, звідти вивезла деяку холоднуватість, гордовиту поставу і нестовусівську стриманість у розмовах і жестах.

Сиз хотів густої кави з жовтою плівочкою, з березовим соком, з каплею тернового молочка, крихтою тим'янових зерен, а зверху з тертими горіхами. Сестра сказала, що знає, як готувати каву, бо готує її з 16 років, навіть подавала її самому Чуй-Голованові. Коли Мармусія вийшла, Чублик запитав діда, хто такий Чуй-Голован. І дізнався, що то був найбільший у світі шибайголова, страшний відчайдух, спортсмен-тарзанник. Якось він летів на тарзанці, підхопив Мармусію на льоту і через глибоченький каньйон на руках переніс. Але тоді зламав собі голову, і відтоді Мармусія 80 років не скидає чорного плаття-жалоби...

Вертутій запитав Сиза, для чого він розводить світлячків, їздить по світу і збирає їх. Сиз підскочив і сказав, що не питає його, навіщо він вже 40 років розводить свої вітрячки. А потім Сиз пояснив: "Я можу без гуркоту, без диму, без дротів залити всю землю світлом... А якщо розвести їх, можна освітити не тільки всі корчі й притулки на Довгих озерах, а й далі аж до Щербатих скель. Не гримлючим, не димлючим, не давлючим, а щирим, просто ласкавим світлом". І ще багато причин було у Сиза.

Мармусія принесла каву і ще щось у перламутровій скриньці. Чублик був захоплений, коли побачив у ній світлячків, що сяяли вишнево, кармінно, лимонно. Сиз їх сам виростив, у цілому світі таких більше не було. Світлячки лежали у білих ватяних гніздах. Сиз подарував їх Чублику і попередив, що вату треба підмочувати водою.

А Вертутій подарував Сизу і Мармусії веселий, живий, золотистий вітрячок, зроблений з очеретини. Вітрячок був дуже особливий, бо крутився проти вітру. Єдиний у світі, який крутиться навпаки. Потім усі пили каву. Ах, яка то була кава! Губи злиплися, а від запаху крутилося в голові!

Потім Вертутій запросив Сиза до себе в гості на Верхнє озеро, щоб показати нові

вітрячки. Сиз погодився відпочити серцем і послухати, як виспівують на всі голоси Вертутієві стонадцять млинків і вітрячків.

Перед мандрівкою Мармусія покликала Сиза і попередила, щоб закутав горло (хоч було літо) і наказала бути обережними, бо хтось ходить, никає круг їхнього двору і чогось крадькома, мов злодій... Вона провела брата в насторожено-тиху ніч і довго ще стояла на дверях, тривожна й сумна. Після коханого Чуй-Голована, який розбився на її очах, нема і не було у неї дорожчої істоти за брата Сиза. Мармусія з тривогою провела свого брата до озера і ніби відчула, що бідного Сиза чекає цієї ночі не одна пригода.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Сиз XII, Вертутій і Чублик плывуть до Верхнього озера. "Не пушу! Веслуйте сюди!" – гукає з берега Хвороща. У царстві динь

Коли Вертутій, Сиз і Чублик підійшли до берега, то помітили за кущами якихось волохатих, схожих на вовків, істот. Сиз змахнув на них веслом, і вони втекли геть від берега, в чагарі. Скоро про ту пригоду й забули, бо над озером стояла тиха чудесна ніч. Повний місяць плыв у небі і світив червоно, мов жар. Товариство сіло в човен. Вертутій сів за весла, Чублик вмотився попереду (він не випускав із рук ящик із світлячками). Сиз поважно розсівся позаду, щоб попихкати люлькою. Гарно було пливти. Сиз з Вертутієм згадали минуле, згадали старі бувальщини, а потім потроху-потроху та й перекинулися на суперечку. Була в них давня, болюча, одвічна суперечка, а саме: хто перший поселився на берегах Довгих озер – тривуси чи стовуси? Сиз доводив, що першими прийшли на береги Довгих озер саме стовуси, і не хто інший, а його предок Сиз Стовус I. Вертутій говорив навпаки. Прийшли першими його предки тривуси, і не на лівий берег, де стоїть тепер Сизів корч, а на правий, осьде сюди, де зараз вітрячки Вертутія і де грядки Хворощі. Суперечка так розгорілася, що обидвоє друзів стали шарпатися і попадали у воду. Впав ще й Чублик, а човен перекинувся. Попливли озером Чубликові світлячки. Вертутій вплив з води, потім посадив у човен Сиза та онука. Зраділи, що всі живі й здорові. Швидше кинулись виловлювати світлячків. А Сиз смоктав мокру люльку і говорив, що вогкі світлячки сильніше світлитимуть.

Друзі плвли Нижнім озером. Місяць світив кругло і ясно. Вертутій і Сиз перепросили один одного, помирилися і потисли один одному лапи. На березі заблищала біла піщана коса, запахло з невисокого зеленого пагорба домашнім димком. Хтось стояв на косі і гукав, запрошуючи в гості. То кричав Хвороща, який вирощував різні види динь. Друзі мусили завернути до нього, бо коли вас побачив Хвороща, то неодмінно затягне, всадовить і буде вгощати вас динями і не відпустить.

Хвороща стояв коло води голий, в червоній папуаській пов'язці. Від місяця Хвороща мав засмагу синього, фіолетового блиску. І був схожий на добірного синього баклажана. Хвороща не дав отямитися гостям. Одразу потяг їх до куреня. І не встиг Чублик розтулити рота, щоб похвалитися своїми світлячками, як господар припхав з городу першу диню. Вона була незвичайна, з галушками всередині! Не встигли гості доїсти, як Хвороща притягнув величезну двогорбу диню-верблюда. Третя диня була вирощена в глекові. Потім Хвороща вкотив четверту диню – диню-кавун. Ще не

впорались з одним добром, як Хвороща вкотив п'яту диню, вертутівку, названу в честь Вертутія. Гості вже так наїлися, що більше не лізло, і на них все тріщало.

Сиз стогнав, розлігшись на соломі й розкинувши широко ноги. Він тяжко дихав. Коли Хвороща побіг за новою динею, друзі вирішили швидко втекти, щоб не луснути тут від частування. Гості побігли через гудиння, бур'яни, рівчак, через болото до берега і один за одним попадали в човен. А Хвороща стояв під місяцем, з німою образою дивився на них, а потім закричав, запрошуючи друзів на ту неділю на велике свято динь. Хвороща дуже жалів, що гості не побачили його динь на плоту, на даху, на колодязі. Одна диня залізла навіть в димар. А ще хотілось показати, як ростуть у нього на городі дині-гלечики, дині-діжки і дині-бутелі. А найбільша диня-ворота, яка затулила собою увесь перелаз? А диня-піч, що залізла в хату? А жінку свою показати – Динаїду Купайлівну?..

А човен плів собі далі до Верхнього озера.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Дорога на Верхнє озеро. Перегук звірів у темряві. Розмови про дикого лісового приبلуду. У царстві вітрячків

Коли вони попадали в човен, стара просмолена довбанка аж сіла у воду. Вертутій просив Сиза дати шнурка, бо йому всі гудзики тріснули на штанах. А в Чублика від солодкого соку злиплися пальці, губи й очі. Він подрімав трохи, та, навіть дрімаючи, пильнував за коробкою зі світлячками. А коли прокинувся, знов побачив у кущах тих дивних істот. Сиз сказав, що то, мабуть, ті самі, яких він вигнав ще вдома. Певно, вони слідкують за ними. Звір (чи хтозна, що то воно) стояв над кручею і вив на місяць, на човен, на наших подорожніх: "Овв! Ов-ву! Рах, рах!". А Вертутій швидше гріб далі од того лихого місця. І раптом з іншого берега блимнули на них такі ж недобрі вогні. І знов прокотилося над водою: "Ов-ву! Ов-во-вов! Рах, рах!" Тут же виринула з темряви Сизова зозуля й низько, над самою водою облетіла човен, легенько черкнула крилом Сиза. Від кого вона застерігала його?

Вертутій розповів, що колись давно тут був приبلуда. Сиз чув про цього приبلуду, бо він його діда, Сиза Стоока, просто в корчі задушив. Чублик попросив розповісти, і Сиз розповів про це нічне страшило. Хтозна, з яких воно хаш, з яких боліт і трясовин приблукало. А тільки хиже й підступне – страх. Дух від нього густий, вовчий дух, а тільки придивилися – не вовк. Ходить на двох лапах, шерсть у нього кудлата, а голова – наче людська. Та найстрашніше – всіх воно в лісі душило. До чого торкнеться лапою, там і смерть. Підкрадається з темряви, торкнеться, і все стає чорним, мов спалений корч. Хукне з рота в дупло – і пташенята бідні гинуть. Його навіть називали Мертва Паща. А найбільше воно боялося світлячків, великих веселих вогнищ. Викопали були яму, і Мертва Паща впала в неї. Побили його лісові мешканці кийками, на мотлох змолотили. На другу ніч прийшли до ями, а від приبلуди і сліду нема, бо втекла.

Лишила тільки недобрий знак: патерицю з клубком чорної смаленої шерсті, яка була проткнута стрілою з очерету. Старий Овид Варсава (дід професора Варсави) казав, що цим знаком прибула говорив, що прийде через стонадцять років і приведе з печер нових братів-приблуд.

Друзі підпливли до широкої греблі-загати і зійшли з човна. Вертутій взяв довбанку на плечі, і всі пішли до Верхнього озера. Підпливли до мілкого піщаного берега. І здалеку почули, як працюють Вертутієві сотні, тисячі млинків. Вони хлюпотіли, перелопачували воду, співали, виторохкували, хурчали, – і все те зливалося в густе джмелине гудіння. Гарне місце вибрав для себе Вертутій! На пагорбі, який овівали вітри з усіх боків, стояв древній корч. На дверях, на віконницях, на димарі, на дашку – скрізь стирчали, тяглися вгору вітрячки. Були вони різні, великі, й маленькі, були й зовсім мініатюрні. Зроблені були з дерева, з очерету, з кори, з берести, з червоного лубу, з кленових вертлячків, з засушеного листя, з жолудів. А були тут млинки навіть із черепашок, з великої риб'ячої луски, з лебединих пір'їн. Далі за корчем починалось царство водяних млинків. А найбільша гордість Вертутія – два ряди піщаних млинків. Згори вузькими жолобками сиплеться на них чистий, ніби пересіяний пісок, і млинки з сухим шелестом крутяться, весело гомонять. Ось тут і присіли відпочити наші подорожні. На сході уже починало сіріти, наближався ранок. Млявість, втома огортали нашого Сиза. І тоді над головою його безшумною тінню промайнула зозуля. Сиз знав: то вона нагадує йому, що треба швидше повертатися додому, до свого корча, бо скоро світатиме. Та і Вертутій бачив, що затримувати друга не можна: коли б тільки зійшло сонце, вони б тут же попадали на піску і заснули б, і вже ніщо не розбудило б їх до вечора.

Хутенько розпрощалися. Вертутій допоміг спустити човна у Нижнє озеро. Сиз налягав на весла, щоб до схід сонця доскочити додому. Вдома він зупинив своїх два вітрячки, щоб спокійно спати і вже йшов, коли в темних кущах помітив чиїсь хижі, насторожені очиська, що стежили за ним.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Погані прикмети: птахи й гриби тікають з лісу. Всіх забирають на раду до професора Варсави. "Ви вмієте ходити по-королівському?"

Наступної ночі і Сиз XII, і Мармусія думали, що в них шумить у вухах. Але потім вони зрозуміли, що то доноситься шум від Щербатих скель. Добре було чути: все в лісі заворушилося. Низько летіли птахи, бігли зайці, тікали зозулі. Хтось бачив, як перебираються на нові місця мурашки. Когось настрахав у лісі зблиск вогню, чад і якийсь протяжний, скрипучий стогін дерева. А старий Лапоня прибіг і злякано розказував усім, що він бачив, як тікають ближче до озер гриби синюхи. Від Щербатих скель несло чимось гірким, перепаленим – і лісовий край охопила тривога.

У мирну годину всі сміялися з дивака, вченого самітника Варсави, а тепер всі збігалися до нього. Мармусія теж спорядила брата в дорогу. Зав'язала йому тепле кашне, причесала гребінцем білі пишні вуса і провела до ворітець. Сиз XII пішов, попихкуючи люлькою, і присвітлював собі гниличкою-світляком. Йшов і думав: що ж то

воно гримить коло гір? Невже колись правду казав старий Варсава, що в їхню долину вдеруться якісь дикі прибуди-розбійники, столочать всю пушу і мирні їхні корчі.

Сиз нітрохи не здивувався, коли побачив у Варсавиному дворі повно народу. Сидів тут Хвороща (і лукаво ховав у мішку рябу диню-бузівку), сидів Вертутій, за ним – сивий, глухий Лапоня, одне слово – вся лісова громада. Професор Варсава надав перше слово балакучому Хворощі. Той вважав, що то просто збирається великий дощ, а сам запросив усіх до себе в неділю на свято динь. І викотив із мішка велику рябу диню-бузівку. Встав нахмурений Вертутій і сказав, що чути поганий запах: щось чадить, чи то пак мохом горілим тхне. Вертутій вважав, що буде велика суша. Курять болотні вогні на торфах і бродах, тому до них тікають птахи, білки, куниці. Старий і глухий дід Лапоня розповів, що йшов собі, і раптом над ним зблиснув чорний вогонь. Тоді його сорочка стала обсмалена. Дід вважав, що насувається біда.

Професор Варсава нап'яв всі три пари окулярів і сказав: "Чого пливуть хмари? Чому стогнуть дерева? Чого зблискує вогонь у лісі? Про це не знає ніхто. Коли ніхто не знає "чому", ніхто не знає і "що"". І ніби вражений його загадковою мовою, десь в нетрях лісу зблиснув гострий вогонь і гулом прокотився в темних печерах ночі; а за ним почулося важке й нудливе: "Ов-ву!.. Ову-вов-вою! Рах, рах!" Те довге тягуче нудіння злякало присутніх. Усі посхоплювалися з лав. Тоді пихнув люлькою Сиз і глибокодумно промовив, що комусь треба йти на Щербаті скелі і все розвідати. Більше Сиз не зронив ні слова. Він встав і пішов в темну потривожену ніч, де щось недобре творилося. За ним побіг Чублик.

Чублик запитав Сиза, чи вміє він йти по-королівськи. Без довгих розбалакувань Чублик показав: легко, мов птах, застрибав на стежці; одну ногу він високо підкидав вгору, а другою робив два причовги: "Оп-ля-ля! Оп-ля-ля! Спробуйте!" Сиз спробував, і йому сподобалося. Вони взялися за руки і полетіли, застрибали стежкою, один молодий і щупленький, як кібчик, а другий – товстий, з білими пишними вусами, натоптаний чоловічок, в кашне, в ступаках, як гриб моховик. Друзі трохи збилися з дороги. Сиз сказав, що десь тут має бути Кабаняча річка, і вирішив присвітити.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Обвуглені дерева. Страшна згряя, що пробиває собі дорогу в хащах лобами. Втеча, погоня, підводна мандрівка

Сиз витяг з кисета гниличку, присвітив над землею. В густі кущі, вниз, вела не дуже помітна стежка до ріки. По гнилій колоді друзі перейшли Кабанячу річку, а далі вступили в глухий, дикий ліс, куди стовуси й тривуси не дуже любили потикатися. У лісі все лежало безладно і давно обросло товстим шаром моху. Сиз оперся на дерево, і воно раптом посипалась на землю, як порошок. Сиз не повірив своїм очам. Якийсь дивний був ліс. Ніби всохлий. Не було чути птахів, не точили кору деревоїди, не було гусені, грибів. Друзі побачили у дуплі спалених білченят. Чублику одразу згадалися розмови

про якогось страшного приблуду з мертвою пашею, про те, як він хукав у дупло – і гинули одразу пташенята, як торкався лапою дерева – і дерево вмить всихало і клякло.

Довго блукали Сиз і Чублик цим страховидним лісом. До чого б вони не торкалися, все осипалось, диміло, лягало вугільно-чорним попелом. "Кр-р... Ку-а-а!" – раптом закричала над ними чорна птиця, швидко пронеслась вгорі, між обвугленими соснами. Сиз згадав, що в джунглях бачив таку птаху – Куа, передвісницю лиха. Чублик побачив, що до них хтось підкрадається, якісь розпатлані тіні. Просто до них йшло високе довготелесе страшило. Ведмідь не ведмідь, ніби з людською головою. Воно кинуло стрілу в ту єдину живу сосну, під якою стояли друзі. Від чорного вогню сосна згоріла. Сиз відчув, що і на ньому сорочка трохи підсмажилась. Один страшило наказав іншим ловити Сиза і Чублика. Друзі зірвалися з ніг і кинулись тікати, а страховиська з криком і диким виттям гналися за ними. Страшили бігли, наче ведмеді, потім перетворилися на гурт воїнів-кочівників в шкурах-накидках, з луками й стрілами за плечима.

Сиз і Чублик заховалися у яму. Здоровила в шкурах-накидках один за одним перестрибнули через яму і помчали далі. Друзі добралися до річки і впали у воду. Здоровили стовпились над берегом. Чублик знав, що треба згорнутися калачиком, руки й ноги підібрати під себе – і хай течія несе, поки не зачепить за щось, а там – виплутався, хапнув повітря – і далі пливи. Якщо треба, Чублик міг взяти очеретину, притаїтись на дні і дихати через трубочку.

Чублика несло під водою, а Сиз XII зачепився за першого ж пенька на дні. Виліз до пояса з води, заборсався. І тоді знов над його головою страшним криком прокричала Куа. Сиз XII цмокнув мокру люльку, виплюнув воду, яка набралась йому в чубук, і пірнув. Його понесло водою, як бочечку. Куа летіла над ним і пронизливо каркала, а берегом тупотіли, неслись ватагою здоровили. Упрівши, вони хотіли пити, але чистої води з озерця боялися. Вони сипонули чорної сажі у воду і пили ту чорну воду.

Сиз здогадався, що їх і в воді переслідують, тому притонув на дні. Тепер по воді плив якийсь невеликий темний сучок, із котрого дрібненькими бульбашками виступало повітря. А то був Сиз, що дихав через люльку. Лісова річка бігла й бігла далі, ставала потроху ширшою, спокійнішою, світлішою під берегами. Друзі допливли до Нижнього озера. Там сидів у човні старий глухенький стовус Лапоня і дрімав над вудкою. Не клювало. Діда пробирав холодок, дрімота. Він налякався, коли побачив Сиза і Чублика, що вилізли з річки. Друзі відпочили і пішли понад річкою в рідні місця. Їх уже виглядала мила й добра Мармусія. Вони підходили до корча, коли знов пронеслась над ними чорнодзьоба птиця і крикнула: "К-к-куа!" Їй назустріч кинулась Сизова зозуля. Вона неслась, як скам'яніла грудочка, цілячись собою в саме серце Куа. Зозулі вдалося прогнати Куа.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Дивний гість-відвідувач, з якого зробилося дванадцять. Напад і нагле викрадення Сиза

Після важкого лісового походу Сиз упав на диван і одразу ж неспокійно заснув. А коли прокинувся, пішов у музей. Там уже був дивний відвідувач в чорному плащі-

накидці. Високий комір і насунутий низько берет закривали майже все лице. У першому залі відвідувач був один, у другому їх стало двоє. А коли Сиз провів їх по дванадцятьох залах, незнайомців стало дванадцять. Як, звідки вони вигулькували, Сиз не міг охопити оком. Тільки одвертався – і вже стояв новий гість. Сиз розпалив люльку, пустив дим кільцями і підвів гостей до кальмара, який викидає у воду хмарку світла. Раптом дванадцять кабальєро накинули йому на шию чорний мішок. Перед тим приклали Сизові до носа щось блекотно-солодке, і від того дурманного зілля Сиз провалився в глибокий сон. Правда, він чув усе, що говорили незнайомці.

Сиза кудись несли, а він відчував, що у мішку з ним є ще його зозуля. Дванадцятєро нападників підіймалися вгору з музею. Сиз чув, як вони проходили, мабуть, його кімнату. Один з нападників збив рукою ліхтарик над входом, а заодно і млинок з корча. Злочинці подались понад берегом, згодом повернули до лісу. Ще минула якась година, і от Сиз почув голос Вертутія, який гадав, що незнайомці несуть крадені дині від Хворощі. Чулося, як Вертутій виламав сирого дубця і рушив на крадіїв, а Чублик метнувся гукати своїх. Дванадцятєро, що на якусь мить припинили, одразу побігли.

Несли Сиза довго. Через якусь річку й болото, через місток, а далі загромохало під ногами каміння, і мішок тягли кудись на скелю, а може, на круте узгір'я. Згодом мішок розгоїдали і кинули, його з реготом спіймали інші лапи. Потім Сиза кинули комусь під ноги, і один із дванадцяти сказав: "О великий сокрушитель скель і спалитель лісів, найсильніший і найхоробріший цар під землею і на землі, наш безсмертний Магава Перший! Твоє повеління ми виконали: ось коло твоїх ніг той жалюгідний карлик, що хотів розвідати "чому?". Сиз почув, що зловити мали ще Чублика, але їм не вдалося, бо хлопець сидів на воді в довбанці. А води страшила боялися. Сиза кинули в темну яму-печеру.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Сиз в ямі. Розмова двох стражників – болотного і печерного. Дещо цікаве про Магаву і його одноплемінців

З розмови стражників Сиз зрозумів, що йому дали понюхати не того зілля, тому він спав, але все чув. Йому ж мали дати таке зілля, щоб він нічого не чув. Стражники Квасило і Дригайло перелякалися, щоб за це їх не покарав Магава, але вони вирішили просто не признаватися про помилку. Квасило жалів, що прийшов сюди на службу, бо колись він був звичайний болотний страшило: ловив жаб і жив добре. Але от найнявся сюди, нап'яв на себе печерну шкіру і тепер... Ганяй лісом, валяй головою дерева і когось там лови круг озера. Дригайло розповів, що він печерний сокрушитель. Такі, як він, живуть під скелями, на страшній глибині. Шерсть у них дротяна, тіло – з печерного каменю, а зуби крем'яні. І їсти вони хочуть страшно. Поївши усе під землею, вирішили йти вгору, під скелі. Там колись уже був їх предок Мертва Паша, який розвідав, що за

Щербатими скелями є долина, в якій живуть лісові чоловічки, і ростуть там зелені дерева, і птахів безліч водиться, тобто там багато їжі. Усі боялися йти через воду і вогонь, але Магава говорив: "Де зупинить нас ріка, там дістанемо ворога списами. А на їхній білий вогонь ми знайдемо чорний!" І тепер цей чорний вогонь все крушить – гори й скелі, дерева палить, а тільки не світить і не розганяє темряву. Та коли вони вже рушили, у їхнє царство проникнув світлячок. Всі так його налякалися, що Магава наказав знищити світлячка. І його таки затоптали ногами. Але світлячок був не один. За ним прилетів другий і був ще зухваліший! Він пурхав просто межі очі, і тікав, і манив усіх далі, аж у гроти Сліпого кажана. А там холод страшенний і кістки валяються! Усі накинулись і вбили світлячка. І повернули назад. Два тижні блукали, аж поки вийшли сюди, до Щербатих гір. І тоді сказав Магава, що спалить не тільки Щербаті гори, а й весь ліс, всю долину – з грибами, з птахами, з лісовими чоловічками. І зробить чорну скелю до самого океану.

Квасило запитав Дригайла, навіщо їм Сиз. Дригайло пояснив, що саме Сиз має в глибоких погребях багато живих світлячків. Він, мабуть, ото й послав своїх таємних розвідників у їхнє підземне царство, в печери, щоб все розвідати. Раптом Сиз пчихнув, і стражники перестали говорити. Вони розв'язали мішок з Сизом, а незабаром стовуса потягли до ніг Магави. Вели Сиза темною кам'яною печерою. Квасила й Дригайла залишили коло ями, а охорону взяли на себе печерні зброєносці – ті ж волохаті здоровили, які ганялись за Сизом і Чубликом в лісі. У ведмежих плащах-накидках, товстолапі, з суворими бородатими лицами. Сиз ішов між ними, посмоктуючи порожню люльку. Він помітив, як за ним, під високою стелею печери, пролітає невидима тінь – його добра сердечна зозуля.

Довго тяглись темні катакомби, у яких хропіло військо Магави. В одному гроті була абсолютна тиша. Посеред залу, на камені, палахкотів червоною смужкою жар, як від добрих дров. А от полум'я було чорне, з нього виростав хижий чорний ворон. Тут же помітив Сиз: під чорним вогнем сидів якийсь маленький згорблений дідище. Весь він заріс, заплутався чорною бородою.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Сиз перед ликом Магави Першого. Білий кінь. Сльози старого Лапоні. Треба рятуватися!

Сиза привели в найглухішу печеру. Чаклун, що стояв за кам'яними дверима, нишком ударив у долоні. І в палаці, який був вирубаний у чорній підземній скелі, раптом спалахнуло дивне світло. Від нього чомусь сльозилися Сизові очі. Під стіною, на розкішному кріслі, сидів могутній витязь у дорогій царській одежі. Над ним стояв, закусивши вудила, білий, з пишною гривною кінь, а ще вище, на кам'яному карнизі печери, сиділа й хижо дивилась униз птиця Куа. Охорона наказала Сизу падати на коліна, але витязь дозволив не падати. Сиза штовхнули в спину і приткнули якраз під білим конем, довга розчесана грива якого спускалася Сизові на голову. Сиз поморщився: йому стало чогось страшенно холодно. Він повів оком по долівці і побачив, що з-під гаптованої накидки витязя виглядали... товсті лапи з гострими

кігтями. А в усмішці витязя проглядалися два гострих ікла. Сиз згадав розмови стражників про те, як уміють печерні маги заклинати і обертати своїх воїнів на що завгодно.

Підземний витязь моргнув коневі і повів дуже тонку мову з Сизом. Він говорив, що знає про його злі й таємні наміри: він хотів розвідати "чому?" зі ще одним карликом, з яким вони виконували войовничий танець шулік: "Оп-ля-ля!". Потім витязь показав, що може зробити з Сизом. Він взяв стрілу, вмочив у густе й чорне вариво в чаші і вистрелив у гарне дерево з червоними яблуками-райками, з пурханням метеликів над зеленим листям. Дерево почорніло і згоріло. Один із воїнів вступив уперед і змахнув мечем – яблуня посипалась на землю. Тоді витязь (а Сиз зрозумів, що це Магава) сказав, що одним пучком стріл знищить у Сизовім світі усі житла-корчі з вітряками, з динями, з човнами і світлячками. Але вони можуть подарувати їм життя, якщо Сиз вернеться у поселення і приведе усіх до Кабанячої річки, до скелі. Тоді витязь і його брат (він показав на коня) поговорять з лісовим народом і запропонують мирне сусідство. "Мені треба подумати", – сказав Сиз. Він поліз у кишеню, витяг кисета і хотів було закурити (а люльку він завжди розпалював світлячком). Та тільки намацав гниличку, як Магава раптом відсахнувся, кінь його важко пирхнув і в печері прокотився голос: "Назад! Не треба! Сховайте!" Сиз здогадався, що вони злякалися світлячка.

Три списоносці хутко ступили до Сиза, щоб негайно одвести до ями. І вони б його повели, та раптом у всіх над головами різко й пронизливо крикнула птиця Куа. Вона почула чужий дух зозулі. Магава наказав усе обнишпорити. Коли Сиза вже вели, він оглянувся і побачив, що витязь сидів на кріслі уже закутаний в чорний плащ. І це був худий роздратований гайворон-воїн, а над ним стояв дикий кінь-тарпан.

Сиза кинули не в яму, а в темну бокову нору-заглибину. Тут йому було краще видно, що робилося в ближніх підземеллях. Раптом у одному кутку він побачив діда Лапоню. Той сидів і плакав, розплутуючи рибальське начиння. А печерні прибуди дмухали у вогонь, реготали і вихвалювалися: зараз ми будемо, діду, підсмалювати вам п'яти! Забилась зозуля над Сизовою головою, і ще дужче заметушилися думки в його голові: як рятувати себе і Лапоню? Що робити?

Ті ж два стражники, Квасило і Дригайло, прикотили чималі каменюки, затулили вхід до нори і вляглися. З їх розмови Сиз почув, що Магава хоче зібрати усіх лісових мешканців до Кабанячої річки, щоб знищити. Хоче спалити корчі дотла, а тоді воздвигнути гори, і буде тут царство тьми.

Сиз вирішив негайно діяти. Він проліз між двома каменюками, прихопивши запалену люльку і гниличку, що тепер яскраво світилася. Квасило й Дригайло налякалися такого світла і відступили. А Сиз вхопив діда Лапоню і побіг. Сиз не знав куди бігти, але зозуля почала показувати йому шлях. Дід Лапоня й досі не второпав, де він і що з ним діється.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Гра в печерні піжмурки. Куди пропав Лапоня? Куа нападає на втікачів. Ще одна втрата

Втікачі сховалися за високий гранітний пристінок, а згори покотилось до них каміння, потім з гуркотом і ревом ввірвалися у темний закапелок два печерних страшила; чулося, що за ними біжать інші. Кинулися просто на Сиза. Сиз докурив люльку, сказав: "Кхе, добрий буркун!" – і живим вогнем їм усім під носа. Печерні розбіглися. Сиз підштовхнув Лапоню, і вони побігли крутою підземною розщелиною, куди їх вела зозуля. Крики, голоси котилися всіма переходами й печерами, вся величезна гора, покопана до самого споду норами, забігала, заворушилася, заходила ходором. Тепер втеча Сиза і Лапоні нагадувала смертельну гру в піжмурки. Вони кидались в один тунель – і натикались на страшил. Сиз відсахував їх вогнем і біг з Лапонею в інший бік, аж гульк – вивалювались з якоїсь печери нові переслідувачі. Зозуля кидалась під стелю, вела їх то вгору, то вниз (а все це відбувалось у темряві), і от несподіванка – пропав Лапоня! Сиз кликав, але дід не озивався. І Сиз кинувся за зозулею. Біг він заплутаними лабіринтами, і нарешті показався вихід з проклятих печер!

Вискочив Сиз з печери, та раптом над ним показалася Куа. Де вона взялась? Звідки? Куа кидалася на Сиза. І коли вона з розгону летіла прямо в його голову, зозуля кинулась на неї. Сиз бачив з землі: біда! Знемагає його рятівниця! Крило одне зламане, і якийсь смертельний відчай у її останніх стрепетах. Зозуля зробила так, що Куа ударилась об камінь. Обидва птахи загинули. Сиз знав: треба тікати. Він бачив, що вже починається ранок. Добіг до Кабанячої річки. Зійшло сонце, заснувався туман між деревами. Сиз уже засинав, бо ж він спав вдень.

Сиз спав, а проте настороженим вухом чув: хтось брюхкається, стогне у воді, вичалапує на берег. З води ліз на берег мокрий, весь обшарпаний дід Лапоня. Сиза він, видно, не впізнав, та й взагалі анічогісінького не бачив під сліпучим сонцем. Сперся на Сизове плече, пошкутильгав, незграбно поліз на крутий берег. Вилізли вдвох на мох і, вкрай знесилені, впали. Лапоня розповів, що в під землею провалився в ущелину і пірнув у річку! Та добре, що старий і легкий, мов сухі коноплі, вода й понесла його попід землею і викинула аж тут.

Згадка про страшні печери розбудила Сиза. Не хотів, та примусив себе підвести голову. Він побачив, що на тій горі, де билась його зозуля з хижим птахом, вилітали один за одним з печер патлаті страшила в накидках. Треба було вставати, тікати, рятуватися. Та голова сама липла до м'якого моху. А зморений Лапоня спав непробудно.

РОЗДІЛ ДВАНADЦЯТИЙ

Мармусія з веслом на озері. Троє на човнах. Хто швидше – ті чи вона?

Мармусія вдома помітила, що брата нема. Тільки валявся на підлозі розчавлений

шматок березового пенька-гнилички. А ще були сліди величезних підошов. Мармусія захвилювалась, а потім побачила розтоптаний млинок. Вона взяла весло й пішла позвати Вертутія. У дворі помітила, що за нею стежать. Несподіваного гостя вона навернула веслом. Він так чкурнув під гору, що аж смуга лягла за ним. Мармусія сіла в човен і з гордим виразом попливла. Понад берегом хтось слідкував за нею. Вона підняла весло, і переслідувач погнав в густі чагарі.

Мармусія взялась за весло і попливла швидше. Вона зустріла на греблі Вертутія і Чублика, які теж передчували біду. Вертутію дуже не сподобалось те, що Сиз зник, а хтось розбив ліhtar, зламав млинок (той, що крутиться навпаки, проти вітру!) і підглядав. Вони погмоніли трохи й домовились: їхати разом до Варсави.

Дорогою побачили перекинутий човен діда Лапоні. Хтось поламав і весло, і дідові вудлища. Вертутій вистрибнув на берег, де були чийсь сліди. Чублик сказав, що треба не до Варсави, а до Кабанячої річки, он в той бік, куди плетуться сліди!

Уже починався світанок. Мармусія одразу напнула на лице чорну хустку. Чублик і Вертутій затулились од сонця долонями. Гребти стало важко: сон, розмореність, втома гнітили. З гори, від Щербатих скель гулом, луною котились в долину дикі перегуки, рев, тупотіння. Чублик зрозумів, що то лісові прибудди. Друзі з'їли ягід лісового лимонника і вже не хотіли спати. На березі в корчі раптом побачили Сиза і Лапоню. До них уже бігла ватага здоровил у накидках. Один з них налякався Мармусії і втік. Одного вона тріснула веслом межи вуха. Поки Мармусія вгощала одного, а за ним ще двох здоровил, Вертутій і Чублик перетягли в човен Сиза і діда Лапоню. Тоді забрали Мармусію і скоріш попливли.

Стовуси пливли та все з більшою й більшою тривогою поглядали на далекий ліс: там, над озером, де їхні оселі, вставали й закручувались у небо попелясто-чорні дими. Чублик зрозумів, що в селі щось горить.

*Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Сліди розбою над озером. Друга нарада у Варсави. Мудре й повчальне слово професора. Сиз: "Треба готувати кручу!"

Вертутій звелів швидше гребти до Сизового подвір'я; йому здавалося, що саме там коїться щось погане. Густий дим, справді, вився над Сизовим корчем. Сиз спав, але відчув, що близько його домівка, яка горить. Він хвилювався за світлячків. Та диво: корч стояв цілий. Але коли Сиз торкнувся до стіни чубуком, корч рухнув. Лишився лиш попіл. Мовчки стояли Сиз, Вертутій, Чублик, Мармусія. Хмарка попелу сіла – і стало видно обгорілий вхід під землю. Добре, що спальня і музей у Сиза були сховані на глибині. Підземні галереї вогонь не дістав. Мармусія сказала, що треба швидше пливти до будинку Вертутія.

Давно такого не було на озерах: день стояв у розпалі, а стовуси і тривуси, замість того щоб відсипатися у прохолодних корчах, вимахували веслами і гнали човнами до

Верхнього озера. Та було пізно: млинки були поламані, потрошені, втоптані в пісок. Не варт казати, як посірів, згорбився Вертутій.

Зовсім іншу картину застали вони в Хворощі, бо він спіймав одного з волохатих страшил і годував його динями, приговорюючи: "Будеш знати, як з вогнем вриватися на баштан!" Печерний сопів і мукав од страху, очі у нього лізли рогом. А світлий медовий сік капав з язика і струмочками біг на волохате пузо. Вертутій відпустив Хворощевого гостя, давши йому доброго стусана на дорогу.

Усі поїхали до Варсави, щоб гуртом порадитись. У підземеллі у Варсави сиділи майже всі стовуси й тривуси, дорослі й малі, не кажучи вже про його учнів-лунаристів.

Велась тяжка рада: як боронити себе від навали печерних? Хвороща радив: коли нападає ворог, треба його зловити і пригостити від щирого серця. Професор Варсава запросив до слова Сиза і Чублика. Ті розповіли усе, що знали. Тоді розумні розмови повів Варсава. Він розповідав, що кульбаба народжує сто пушинок, але навесні проростають лиш декілька, бо деякі пушинки згорають, деякі падають у воду. І лише зовсім небагато парашутиків розцвітуть новими ясно-жовтими квітами. Тут Сиз раптом викрикнув, що для ворогів треба кручу і живого вогню. І наказав, щоб після вечірнього дзвону всі прийшли до озера.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Стовуси й тривуси готують кручу. Сиз і Чублик у засідці. Парадний вихід Магави. Картина жорстокої страти

Увечері стовуси й тривуси прокидалися, брали з собою лопати й ломики і тяглися до озера. Коли Сиз випив каву, Мармусія подала йому кашне і холодно й рішуче сказала, що теж йде до озера. Сиз знав, що марно переконувати сестру залишитися. Вони вдвох нагребли купу листя і гарненько затулили вхід у свій тунель.

Важка душнувата ніч висіла над землею. Над озером зібралося повно лісового народу, хто з лопатами, хто з грабарками, а хто прикотив і тачки. З лісу вела сюди велика галявина-луговина, трава тут стелилася рівною скатертиною до самого озера, і тільки над водою берег круто обривався вниз. Сиз і намислив вирівняти стіну, засадити її на краю кущами, щоб коли хто вискочив з лісу, то не бачив, де обривається земля і де западає вона під ногами глибочечним зривиськом. Закипіла робота. Щось гримкотіло під хмарами. Стовуси й тривуси думали, що то грім. Аж ні, погримувало, вибивало в бубон десь збоку, коло Щербатих скель. Якийсь шум, якісь глухі удари. Сиз не втримався і пішов туди. За ним побіг Чублик. Весь гурт залишився над озером докінчувати кручу, а двоє пішли.

Друзі йшли і чули, що хтось йде за ними назирці. От воно... десь позаду. Ніби крався за ними якийсь обережний нічний звір. В якусь мить Сизові здалося: війнуло, донесло із темряви знайомим ароматом, ніби улюблені духи Мармусії. Чим далі пробиралися Сиз і Чублик за річку, тим сильніше вибубнювало і вигримувало десь там біля скель. Залягли вони перед широкою галявиною і зовсім близько побачили, як з печер виходили полчиська в шкурах-накидках. Попереду грізно ступав сам Магава Перший, два списоносці несли над Магавою конячу голову, а маленький дідок-маг ніс

чорну мітлу і вимахував нею. За сокрушителем виходили з печер полки. Сокрушитель гір виголосив коротку промову. Він сказав, що два стражники порушили закон печер: заснули на посту й випустили на волю одного, а потім другого бранця-ворога. За це вони будуть покарані на смерть чорним вогнем. Ні Сиз, ні Чублик не встигли й отямитися, як Квасила й Дригайла спалили. Магава сказав, що вони вирушають у ліс, щоб усе там спалити. Печерні палили на своєму шляху перші дерева. Сиз не знав, кого послати в селище до Вертутія. Раптом позаду з'явилася Мармусія і сказала, що вона піде попередити усіх. Тільки тепер Чублик втямив, хто прокрадався за ними лісом. Нечутно Мармусія зникла в темряві. А низом, понад річкою, гули й тріщали дерева – печерні проламували собі дорогу.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Таємничі приготування стовусів і тривусів. Гул і чорні блискавки котяться до озера. Де Чублик?

З темряви один за одним виходили стовуси, підходили до бочки, вмочали віхтики, клоччя ганчір'я, настромлене на стругані палички. Від бочки сильно пахло нагрітою смолою, і Вертутій казав їм залягати в ровах. А Мармусія кожному вручала вогник-світлячок, і стовуси обережно несли їх в долонях. Мармусія підійшла останньою до бочки, вмочила весло, на кінці якого висіла прив'язана довга конопляна куделя, і знов зникла в темряві.

Ревисько, войовничі вигуки вже пробивали останню стіну лісу і гулом вивалювалися на широкий луг. І от стовуси й тривуси, які залягли з двох боків низовини-галявини, побачили неймовірну картину. Летіло полчисько, а попереду бігли розхристані Сиз і Чублик. За ними гнався величезний гурт, Магава з усім своїм почтом, з лучником і списоносцями. Сиз і Чублик уже цілу годину металися по лісу, відтягували, заводили в хащі полчиська печерних, щоб тільки Мармусія встигла, щоб тільки приготували тут вогні. Тепер печерна армія валила за ними лугом, мчала просто на кручу. Сиз біг скривавлений, йому поранили плече. Чублик задихався, гнав навздогад, не бачив перед собою дороги.

Сиз одірвав Магаву від решти війська. Він заманював його до озера, на кручу. І сокрушитель, до нестями захоплений погонею, рвався вперед з своїми поплічниками, коняча голова виготувала перед ним, а маленький чорноволосий дідисько-маг котився у них під ногами, підстрибував, як старий моховий пенъ. З шумом і гвалтом проскочили вони рів, де залягли стовуси й тривуси.

Мармусія наказала запалити вогні. Серед ночі спалахнули раптом десятки, сотні яскравих вогників. Спалахнули з обох боків лугу. Звідси вела громаду Мармусія, а з того боку Вертутій. Магава з верховодами вихором промчав до кручі. І от за спиною у нього вихопилися з темряви живі вогні. Магава і всі, що були з ним, відступали до самого краю, поки не впали у зривисько. Чути було, як з диким вереском і гвалтом

Магава і всі верховоди полетіли з кручі в темну яму, в глибіню озера. Чути було, як вони тонули.

А нагорі вирувало страшне побоїще. Стріли й списи хмарою летіли на стовусів. Мармусія носилася з веслом, на якому горів конопляний віхоть. Обсмалені воїни кинулися в усі боки навікача. Вертутій з Мармусією переймали їх, відганяли од лісу. Бігав тут і Хвороща, він теж войовничо вигукував і тикав під ніс волохатим свого квача з гудини. Отямившись, допомагав громаді і Сиз. В метушні, в гуках побоїща він загубив Чублика. Його ніде не було.

...А Чублик в цей час рятував школу-лунарій, яку палили страшила. Чублик не мав вогню, біг з голими руками, тільки підхвativ на дорозі дубовий кілок. Страшили навалились на Чублика, а він виривався, молотив їх кілком, бив ногами. Та що міг зробити один проти дикої юрми. Жаль, не було вже зозулі, не було рятівниці.

...Від грізних полчищ не лишилося й сліду. З луку виганяли останніх, недосмалених прибуд. Вже гасли смолоскипи, вже гуртами сходились стовуси й тривуси, стомлено й весело перегукуючись. Сиз і Вертутій побачили купу біля школи-лунарію. Звідти Чублик кричав: "Ді-іду-у!!!" Вертутій, а за ним Сиз і ще пів сотні стовусів кинулись з вогнями до школи. Важко добіг Вертутій, всім серцем відчуваючи недобре. Ось тут воно було, живе звалисько... Спізнився! На сірому піску, переритому ногами, лежав загиблий Чублик. Вертутій, який ніколи в житті не плакав, упав на коліна, уткнувся в груди захололого Чублика і глухо заридав...

Ніч догорала. Чублика несли на зв'язаних веслах. Мармусія зібрала молодих стовусівок і тихо передала: збирайте всі, що є, смолоскипи, запалюйте їх і передавайте наперед. Чублика супроводжували вогнями до озера. Ось підігнали човни. В перший сіли Вертутій і Сиз, їм обережно передали тіло Чублика. Довбанка тихо, ніби сама, покинула берег. За нею попливли ще десяток, ще пів сотні човнів; все далі й далі розтягувались вони в чорній імлі. І на темному прихмареному озері загойдалися, поринули в ніч дві довгі низки вогників на човнах. Поховали Чублика на високому пагорбі, недалеко від вцілілих млинків Вертутія. За давнім звичаєм, дорослі й малі несли в шапках, в пригорщах, в подолах, у вузликах жменю-дві піску і висипали на могилу. Потроху росла могила, на очах ставала невеликим курганом. На вершечку його Вертутій поставив берестяний вітрячок, який затягнув сумну журавлину пісню. Починався світанок, стовуси й тривуси покvapлювались додому. А Вертутій сидів на могилі і слухав сумну пісню вітрячка.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

Останній, який підтверджує древню істину: все йде, все минає, а добра кава коро-хоро і світлячки залишаються на землі

Після печерних залишилися тільки голі потріскані скелі на тих місцях, де були колись грибні галявини. Стовуси й тривуси знов зібралися до професора Варсави на раду: що робити, як заховати скелі, як запнути чорне каміння мохом і лісом? Професор, за своїм звичаєм, виступив у підземному лунарії з глибокомудрими словами. На очах земляків він взяв суху шишку, вилущив із неї півдесятка зернят, дмухнув на долоню - і

соснові зерна штопором полетіли вниз, ніби вгвинчуючись у землю, силою буравлячи суху твердь. "Ось так треба – живим буравом!" – закінчив професор. Одне слово, стовуси й тривуси вийшли гуртом у ліс і засіяли скелі гірською сосною. Малі сосенята дуже погано прижилися на голому камінні, на стрімчаках. А поодинокі печерні розбійники виповзали і крадькома, на зло, виривали з корінням деревця. Війна ця тривала до бурхливої зливи. Від удару блискавки затряслись гори, і обвалом засипало всі виходи з печер. З того дня диких розбійників більше не бачили в цих краях. А ліс, озера й пуща – все жило своїм одвічним, своїм невсипущим життям.

Заходило сонце, і знов лунав над світом врочистий вечірній дзвін, який сповіщав усім стовусам і тривусам, що день закінчився і що пора їм прокидатися.

Якось до Сиза прилетіло сіреньке мале зозуленятко. Воно два рази кукнуло, на більше у нього не дістало голосу. Сиз простяг руки – і на долоню йому сіло мале пташеня. Сиз попросив пташеня вирости і тоді прилітати, щоб кувати дванадцять раз. Зозуленя пурхнуло з долоні у вікно, а Сиз вийшов на вулицю.

І знов, як у давні добрі часи, повний місяць висів над лісом. Деся на лугах сумно й замріяно виводила пісню стовусівка, зорі дивилися з неба. Тепер у Сиза був новий корч, ще кращий, ніж стояв колись. Його зладнали всією громадою з міцного свіжого дерева. А на корчі було вже три вітрячки. І всі нові. Їх приніс Вертутій. "Один хай гомонить тобі за мене, другий за Чублика, а третій, на зло всім іншим нашим ворогам, хай крутиться проти вітру!" – казав Вертутій.

Сиз попихкав люлькою і торкнув чубуком вітряки. Всі три вони весело завертілися.

Дехто вже й забув, як два роки тому тягло з пущі важким димом. А якось Сиз знайшов ту місцину, де вони залягли тоді з Чубликом, притаїлися, а з печер виходили полки, розверталися...

Сиз випалив люльку й пішов одчиняти ворітця до музею. Тепер на табличці музею був ще напис: "Заходьте тільки королівським кроком. Оп-ля-ля!". До Сиза наближався Вертутій, який вів з собою меншого онука, який був схожий на Чублика. Такий же білоголовий, такий же стриманий погляд з-під брів і така цікавість до всього.

Сиз покликав Мармусію і попросив принести три чашечки кави коро-хоро. Саме зараз починалася пора світлячків! Цієї ночі Мармусія, Вертутій, онук його і Сиз почимчикують у залитий сяйвом ліс. Повні кошики назбирають світлячків – для музею, для всіх стовусів; хай у кожному корчі палахкотить маленьке диво ночі.

Стислий переказ по розділах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу